

Teorie (a) lexikografie

PLIN035: Počítačová lexikografie

František Kovařík

Opáčko

Lexis vs. lexikon.

Popis jazyka musí být

... objektivní,

... relevantní,

... kompletní,

... systematický.

Objektivní

→ Minimalizovat
intuici/subjektivitu.

Relevantní

→ Vybrat, co z dat ponechat
a co vyhodit.

Kompletní

→ Nic důležitého nevynechat.

Systematický

Vnitřní konzistence.

Chovat se k podobným věcem
podobným způsobem.

Teorie...

... lexikografická x ... lingvistická.

- O slovníku.

- O jazyku.

Teorie...

... lexikografická   x   ... lingvistická.

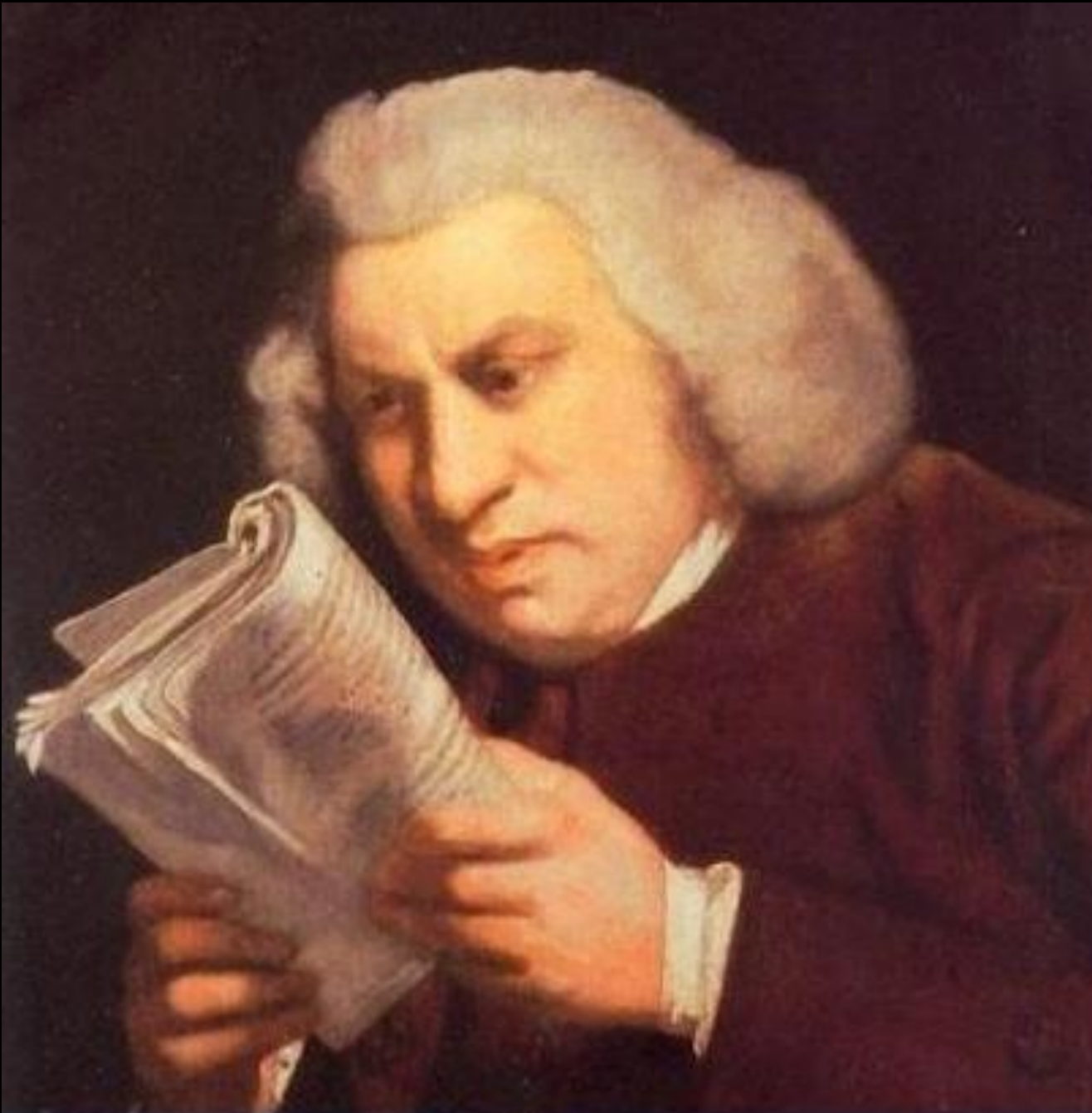
- O slovníku.

- O jazyku.

Existuje?

Teoretická lexikografie

*„Analýza a popis slovní zásoby, teorie o
prvcích slovníku, skupinách uživatelů,
hodnocení.“*

Samuel Johnson (18. století)

Před vytvořením slovníku:

To create a dictionary „by which [the language’s] purity may be preserved“.

Samuel Johnson (18. století)

Před vytvořením slovníku:

To create a dictionary „by which [the language’s] purity may be preserved“.

→ Preskripce.

Samuel Johnson (18. století)

Po vytvoření slovníku:

“[T]he lexicographer [should] be derided, who imagines that his dictionary can embalm his language, and secure it from corruption and decay.”

Samuel Johnson (18. století)

Po vytvoření slovníku:

“[T]he lexicographer [should] be derided, who imagines that his dictionary can embalm his language, and secure it from corruption and decay.”

× **Preskripce.**

Oxford English Dictionary (19. století)

→ Evidence-based lexicography.

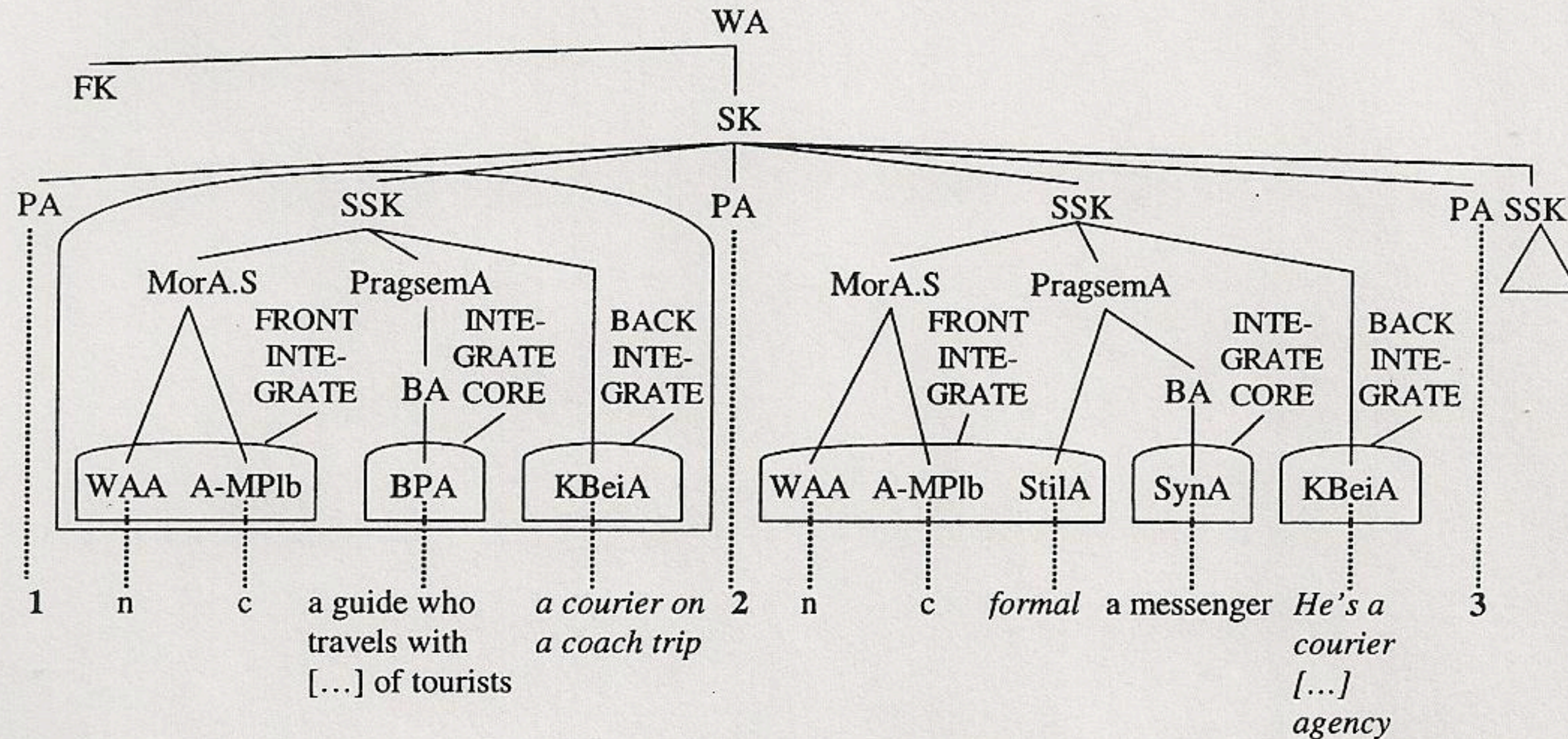

Herbert Ernst Wiegand (20. století)

→ **General theory of lexicography**
(Metalexikografie)

H. E. Wiegand: analýza hesla *courier*

Fig. 8 depicts an annotated excerpt of the microstructure of DA₆.

Fig. 8: Partially visualized and annotated structural graph of the simple integrated hierarchical microstructure of DA₆; new abbreviations: MorA.S = morphology item for nouns, WAA = item giving the word class, A-MPIb = item concerning the possibility of plural formation, StilA = item giving the level of style, SynA = item giving the synonym

Wiegand (20. století)

„The partial string WAA < A-MPIb forms the front integrate (cf. fig 8), i.e. the partial string which always immediately follows the item giving polysemy (PA) and which is always positioned immediately before the integrate core.“

... přeloženo do lidštiny:

„Napřed je gramatika.“

... přeloženo do lidštiny:

„Napřed je gramatika.

Pak je číslo významu.

... přeloženo do lidštiny:

„Napřed je gramatika.

Pak je číslo významu.

Pak je jádro heslo (definice, příklady).“

Metalexikografie

**... funguje, pokud zkoumáme
konkrétní slovník.**

Metalexikografie

... funguje, pokud zkoumáme
konkrétní slovník.

Jinak minimální účinek na lexikografii.

Teorie funkce

Aarhus School. (20./21. století).

User group + user situations.

→ Uživatelské profily.

Robert Cawdrey, 1604 !!!

*A Table Alphabetically, containing and teaching the true writing, and understanding of hard usual English words, borrowed from the Hebrew, Greek, Latin, and French, &c. With the interpretation thereof by plain writing acts and English words, gathered **for the benefit and help of ladies, gentlemen, or any other unskillful persons**. Whereby that they may speak more easily and fluently, have a better understanding many hard English words, which they shall hear or read in Scripture, Sermons, or elsewhere and also be made able to use at the same aptitude themselves*

Nekompletní teorie lexikografie

1. Soustředí se pouze na
syntézu.

Nekompletní teorie lexikografie

2. Podivný přístup ke korpusovým datům.

„Teoretická lexikografie“

Metalexikografie → Jak psát hesla.

Funkční teorie → Modus operandi.

„Teoretická lexikografie“

Metalexikografie → Jak psát hesla.

Funkční teorie → Modus operandi.

Je to pořádná teorie lexikografie?

Popis jazyka musí být

... objektivní,

... relevantní,

... kompletní,

... systematický.

... na druhou stranu...

Lingvistická teorie

Skutečná teorie.

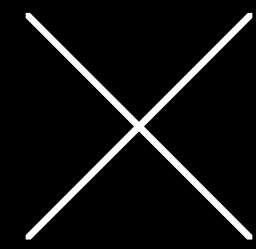
Nezávislá na slovníku.

Lexikograf potřebuje primárně lingvistiku.

Lingvistická ~~×~~ lexikografická t.

Slovo shoot

„She shot him in the leg.“

„She shot him in the kitchen.“

Problém metajazykové deskripce

„Gazela“

Fico je ostřílený politik, určitě se z toho dostane. Aneb má humor hranice?

VÁCLAV BENJAMIN

+ sledovat 6

i Médium.cz je otevřená blogovací platforma, kde mohou lidé svobodně publikovat své texty. Nejde o postoje Seznam.cz ani žádné z jeho redakcí.

humanity

**the inherently
indescribable
nature of the
universe**

language

*„Odplivl si. Slina zazvonila o led. Bylo míň
než padesát stupňů pod nulou.“*

*„Odplivl si. Slina zazvonila o led. Bylo míň
než padesát stupňů pod nulou.“*

→ Lexikografie dosáhne nejdál na sémantiku

(?)

Experiment

Všímejte si netradičních slovních užití
nezachytitelných ve slovníku.

Experiment

Všímejte si, které části pragmatiky
by ve slovníku zachyceny být mohly.

Lingvistické teorie relevantní pro lexikografii

Popis jazyka musí být

... objektivní,

... relevantní,

... kompletní,

... systematický.

1. Frame Semantics

Studium typického prostředí slov (frames).

1. Frame Semantics

„She shot him in the leg.“

→ „... stomach, head, ...“

→ „She punched, bashed, whacked, ...“

1. Frame Semantics

=> Kompletní.

=> Konzistentní.

=> Relevantní.

2. Prototypová teorie

(Kognitivní psychologie.)

Basic ingredients

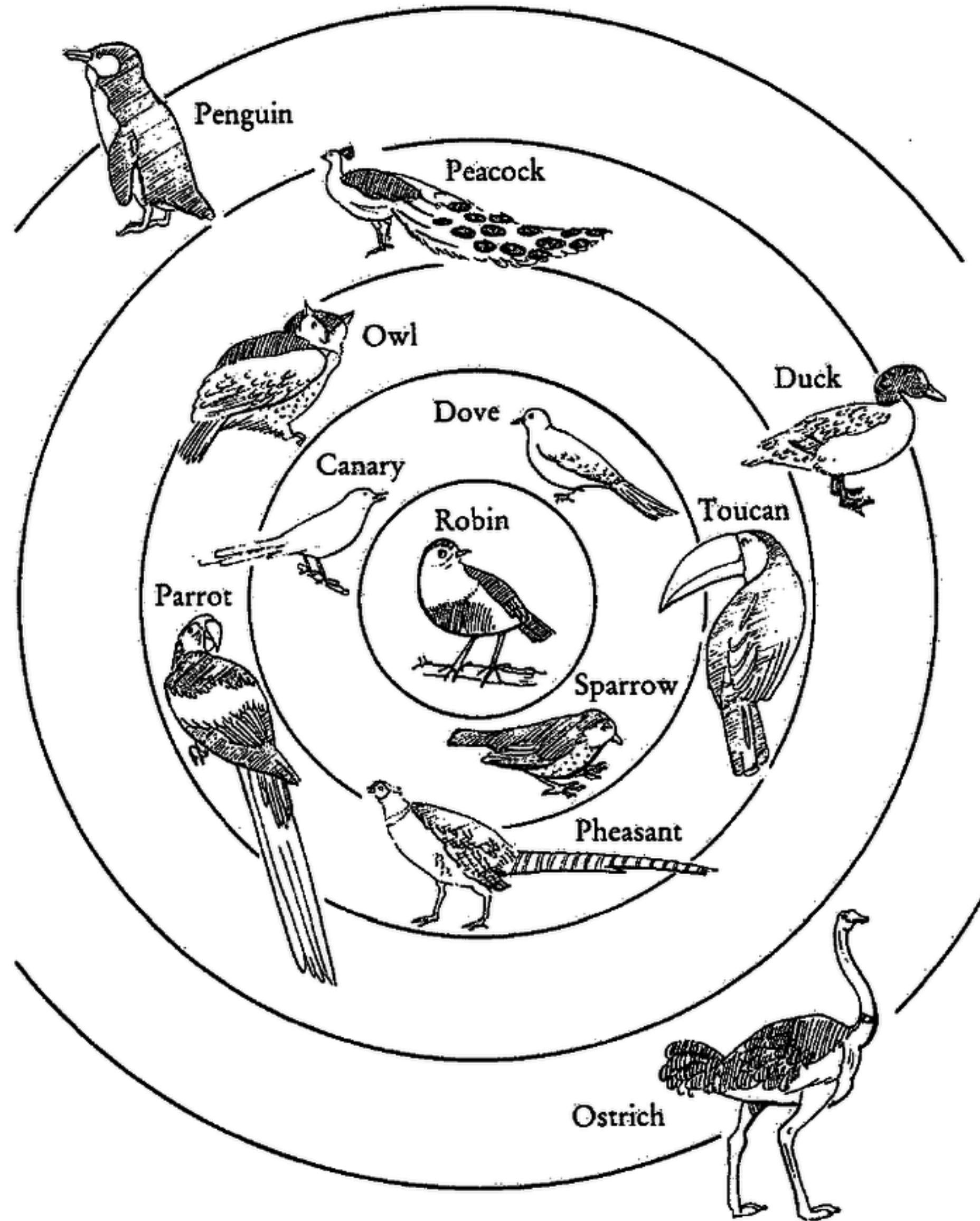

Figure 1 Birdiness rankings

Words in the Mind
(Aitchison, 1987)

2. Prototypová teorie

Ovlivňuje:

=> Word Sense Disambiguation,

=> pohled na definice.

3. Regular Polysemy

V koši jsou tři lahve.

X

Vypil jsem tři lahve.

3. Regular Polysemy

~ Vzorce vztahů mezi významy.

4. Lexikální funkce

Igor Meľčuk, 2. pol. 20. století.

4. Lexikální funkce

Igor Meľčuk, 2. pol. 20. století.

Funkce „Oper“ = „operating verbs“.

4. Lexikální funkce

Igor Mel'čuk, 2. pol. 20. století.

Funkce „Oper“ = „operating verbs“.

**Funkce „without addition of dairy
product“.**

5. Korpusová lingvistika

???

5. Korpusová lingvistika

a) Slova jsou závislá...

- ... na gramatice. (x Chomsky)
- ... na ostatních slovech.

5. Korpusová lingvistika

b) Pravděpodobné > možné.

Principy lexikografie

Typické jevy, ne okrajové.

Potřeby a schopnost čtenáře.

Hledání pravidelnosti.

Problém zdrojů

Korpus není ideální zdroj dat.

Ale je nejideálnější z těch, které máme.

Lexikografie...

... je podporována jinými disciplínami.

... nepotřebuje teorii, ale (konkrétní) principy
pro praxi.

→ Korpus, norma, uživatel.

Přehled

„Teoretická lexikografie“ není moc praktická.

Lingvistická teorie a lexikografická praxe.

Popis jazyka je ošemetná disciplína.

Úkol

Dokončit projekt číslo 1,

zkontrolovat,

poslat na frkov@mail.muni.cz

nejpozději do příští přednášky.